

dr hab. prof. UKEN Aleksandra Budrewicz

Kraków, 8.09.2024

Instytut Filologii Angielskiej

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Kornelii Lasoty

Myths, Gods and Saga Structure: On Heroism and Tradition in the Old-Norse Sagas

Przedstawiona do oceny praca doktorska wpisuje się w nurt badań nad literaturą i kulturą w kontekście ich tradycji. Przeprowadzenie sprofilowanych analiz komparatystycznych związanych z trzynastowieczną *Sagą rodu Wölsungów* uważam za cenne poznawczo i uzasadnione przedsięwzięcie badawcze o istotnym potencjale naukowym.

Rozprawa doktorska liczy 174 strony; jest poprawna pod względem metodologicznym oraz kompozycyjnym. Składa się z wprowadzenia i czterech rozdziałów, zamkniętych zakończeniem. Całości dopełnia bibliografia. Struktura pracy jest spójna. Istotne wartości poznawcze rozprawy poszerzają dotychczasowy stan badań nad sagami i niemieckim eposem *Pieśń o Nibelungach*. Nadto zauważyć trzeba, że jasno określone cele pracy oraz jej założenia badawcze zostały w toku badań poddane uzasadnionej rewizji.

Praca stanowi ciekawe rozwiązanie zasygnalizowanego problemu naukowego poprzez połączenie propozycji badawczych proponowanych i wypracowanych przez literaturoznawstwo i kulturoznawstwo. Wprowadzenie (s. 6-8) obejmuje nakreślenie tematu pracy i eksponuje kwestię nowego wizerunku heroizmu, który Autorka bada w pracy i który jest osią Jej analiz. Doktorantka przedstawiła założenia rozprawy, określiła przyjętą metodologię, materiał badawczy oraz nakreśliła budowę pracy. Zapowiada, że tekstem prymarnym w dalszym ciągu rozprawy będzie *The Völsungasaga (The Saga of the Völsungs)*

jako utwór dający podstawy do refleksji związanej ze współczesnym rozumieniem pojęcia „prawdziwego heroizmu”, a także boskiej interwencji i zjawisk ponadnaturalnych. Trzynastowieczna *Saga rodu Wölsungów* służy Doktorantce jako punkt wyjścia do refleksji dotyczących jednego tematu odmiennie realizowanego w *Sadze* oraz *Pieśni o Nibelungach*. Doktorantka zapowiada także, że zamierza włączyć do rozważań inne teksty kultury: mity arturiańskie, cykl oper *Pierścień Nibelungów* Richarda Wagnera, filmy, dzieła J. Tolkienu, mangę (tak w istocie się dzieje w rozdziale czwartym rozprawy). To poszerzenie perspektywy badawczej uważam za zabieg cenny poznawczo i dający szansę na pogłębienie problemu o jego interdyscyplinarny wymiar.

W rozdziale pierwszym Doktorantka kreśli tematy i motywy poruszane często w sagach islandzkich. Szczególną uwagę poświęcono w nim pojęciom, które okażą się ważne w dalszej części pracy: „lof” (s. 18-23) i „wyrd” (s. 23-26). Doktorantka szczegółowo objaśnia etymologię terminu „saga” i zwraca uwagę na różnorodność przekładu innych terminów z literatury staronordyckiej. Krótko referuje naukowe studia nad sagami i ich akademicki potencjał, a także różnorodność rodzajową sag (np. „Grettis saga”, „Vatnsdoela saga” czy „Egils saga”; s. 11-13). Istotną częścią omawianego rozdziału jest partia poświęcona metodologii pracy. Ta część pracy nieco rozczarowuje ze względu na lapidarność refleksji dotyczących sposobów badania podobnych tematów badawczych. Warto byłoby rozbudować i pogłębić ten podrozdział, głównie ze względu na fakt, że jest niezbędną częścią każdej rozprawy doktorskiej, warunkuje czytelność i funkcjonalność jej kolejnych części, a także daje czytelnikowi wiedzę co do sposobu ujęcia problemu przez Doktorantkę. Dalsza część rozdziału to omówienie podstawowych etapów podróży bohatera sag. Doktorantka podąża za ustaleniami Josepha Cambella zawartymi w pracy *The Hero with a Thousand Faces* (2004) oraz Christophera Voglera (studium *A Writer's Journey*, 2007) i ich pomysłów na eksplorowanie partii składowych podróży bohatera (s. 26-32).

Rozdział drugi poświęcony jest tekstowi *The Völsunga saga* [Saga rodu Wölsungów], ze szczególnym uwzględnieniem wymienionych wyżej pojęć „lof” i „wyrd”. Za szczególnie ciekawe uważam refleksje dotyczące tłumaczeń utworu autorstwa Williama Morrisa i Jacksona Crawforda. Warto byłoby poszerzyć tę część pracy o inne teksty naukowe dotyczące sag i Morrisa, na przykład o książkę Iana Felce *William Morris and the Icelandic Saga* (2018), tym bardziej, że w jednym z przypisów (nr 4 na s. 38) Doktorantka odwołuje się do recenzji tej właśnie pracy. Morris był niezmiernie popularnym pisarzem, wizjonerem, projektantem i

artystą w XIX-wiecznej Anglii, a jego zainteresowania sagami islandzkimi są powszechnie znane wśród badaczy literatury anglojęzycznej.

Szczególnie ciekawe i oryginalne są uwagi dotyczące przekładów *Sagi* przez Morrisa i Eiríkura Magnússona (s. 41) oraz Jacksona Crawforda – wnoszą nowe spojrzenie na problem badania sag i transferu kulturowego, jaki dokonuje się podczas tłumaczenia tych tekstów na inne języki. W tym kontekście warto przywołać refleksje zawarte w nienajnowszym wprawdzie, ale chyba wciąż aktualnym artykule Stefána Einarssona pt. *Eiríkur Magnússon and his Saga Translations (Scandinavian Studies and Notes, vol. 13, nr 2, 1934, s. 17–32)* oraz w tekście Richarda L. Harrisa pt. *William Morris, Eiríkur Magnússon, and Iceland: A Survey of Correspondence (Victorian Poetry, vol. 13, nr 3/4, 1975, s. 119–130)*, dla poszerzenia omawianego kontekstu.

W dalszej części pracy (rozdziale trzecim) analizuje Doktorantka *Pieśń o Nibelungach*. Porusza kwestię przekładów utworu, omawia kwestię kobiecych bohaterek oraz przedstawia Sigfrieda jako postać heroiczną. Oryginalnością i świeżością badawczą wyróżnia się partia komparatystyczna, zestawiająca *Pieśń o Nibelungach* oraz *Sagę rodu Wölsungów* (s. 98-101). Wnosi ciekawe obserwacje porównawcze dotyczące specyfiki obu tekstów, eksponując zarówno podobieństwa między tekstami (na przykład niektóre motywy literackie, jak zabicie smoka), jak i znaczące różnice.

Ostatni rozdział pracy wprowadza czytelnika w kwestię interdyscyplinarności: Doktorantka bada powiązania omawianych utworów z operą (na przykładzie dzieł R. Wagnera) oraz z literaturą innych epok (mity arturiańskie, J.R.R. Tolkien), a także sztuką współczesną. Jej zamierzeniem było, jak sama przyznaje (s. 174), czytać mity arturiańskie i dzieła Tolkiena „poprzez porównanie z tym, co zawarte w kluczowych źródłowych manuskryptach, ukazując wiele pokrewieństwo w motywach użytych we wszystkich omawianych tekstach”. Z lektury rozdziału wynika, że analizowane utwory istotnie miały ważny wpływ na współczesną literaturę, sztukę oraz nowoczesne media. Świadczy to zapewne o uniwersalności i nieprzemijającej aktualności *Pieśni o Nibelungach* oraz *Sagi rodu Wölsungów*, jak również o bogactwie motywów i tematów, które z powodzeniem może realizować literatura i sztuka w różnych epokach i różnych estetykach.

Wnioski z prezentowanych badań przedstawione w *Konkluzjach* (s. 149-151) są krótkie, lapidarne, ale poprawne i wystarczająco umotywowane w świetle postawionego w

początkowych partiach pracy celu oraz przeprowadzonych analiz. Bibliografia jest obszerna, dobrze i wielokrotnie wykorzystana w pracy.

Praca napisana jest poprawną i neutralną stylistycznie angielszczyzną, odpowiednią do potrzeb dyskursu akademickiego. Nie jest wolna od pewnych usterek stylistycznych i interpunkcyjnych, które wyliczam z obowiązku recenzenckiego (pomijam tzw. literówki). Zaznaczam przy tym, że potknięcia językowe są nieliczne i nie zaburzają lektury całości pracy:

- usterki interpunkcyjne (m. in. s. 40, 43, 55, 66, 142);
- usterki gramatyczne (s. 62, 76, 135);
- usterki stylistyczne (s. 41, 53, 60, 68, 70, 71, 75, 134);
- zdanie niedokończone: urwane w połowie (s. 66); zdanie bez orzeczenia (s. 131);
- powtórzenia myślowe (s. 142);
- brak stron(y) w cytowanym artykule/utworze (s. 64, przypis 59; s. 82, przypis 11; s. 90, przypis 18);
- pomyłka w imieniu niemieckiego autora okresu Romantyzmu: nie „Alfred Schlegel”, tylko August Wilhelm Schlegel (s. 81);
- pomyłka w zapisie imienia niemieckiego poety Hartmanna von Aue (s. 81) i niemieckiego mediewisty Joachima Heinzle (s. 81);
- na s. 40 w przypisie 10 niepełny zapis bibliograficzny artykułu Minje Su pt. „Light, Dark, and Grey: Representation of Hero in William Morris’s *The Story of Sigurd the Völsung and the Fall of the Niblungs*,” *Neophilologus* 103, 129–143 (2019); podobnie z tekstami: *The Elder Edda* (przypis 48, s. 59), A. Hulda Pálsdottir, *Sexing Viking Ager horses...* (autorką tomu *The Far Traveler* jest Nancy Marie Brown; przypis 51, s. 61); T. Shippey, *Writing into the Gap...* (przypis 27, s. 125)
- brak adresu bibliograficznego zbioru *The Saga of the Völsungs and the Saga of Ragnar Lothbrok* J. Crawforda (przypis 19, s. 42);
- brak nazwiska redaktorki tomu *Rozważania o naturze* w adresie bibliograficznym (przypis 26, s. 44); chodzi o Edytę Grykę;
- brak przypisu do cytatu z J. Crawforda (s. 54);

- brak przypisu do odwołania się do tekstu A. Szrejtera (s. 58);

Używanie w przypisach skrótów „ibidem” czy „op. cit.” z pewnością ułatwiłoby Doktorantce pracę nad rozprawą, a czytelnikom śledzenie tekstu. Niektóre sformułowania brzmią niejasno i należy je przemyśleć. Na przykład, dobrze byłoby uzupełnić choćby informacją w przypisie stwierdzenie „Not everybody agreed with his view, calling the work a foolish fairytale or lacking imagination, however, those opinions were in minority.” (s. 81) – kto konkretnie nie zgadzał się z punktem widzenia A. Schlegla?

Moją największą wątpliwość w recenzowanej pracy budzi pewna dysproporcja między ilością analiz a ilością streszczeń omawianych utworów. Na przykład, podrozdział *The Völsungasaga and Its Analysis* (s. 42-55) zapowiada analizę utworu, ale w istocie jest jego obszernym streszczeniem. Podobnie w podrozdziale *The Nibelungenlied and Its Analysis* (s. 82-86) samo omawianie treści zajmuje Doktorantce w zasadzie całość tej partii pracy, zaś analizy jest niewiele. Zdaję sobie sprawę, że ze względu na charakter rozprawy bliższe omówienie treści niektórych utworów jest nieodzowne, jednak mając na względzie wartość merytoryczną pracy, a także konieczność zawarcia samodzielnych analiz i interpretacji sugerowałabym wzmocnienie tych ostatnich, nawet kosztem skrócenia partii streszczających dzieła.

W kilku miejscach pracy Doktorantka wydaje się silnie polegać na opiniach niektórych badaczy literatury, przez co bardzo często cytuje ich i streszcza ich opinie. Tak dzieje się przy streszczaniu poglądów Theodora Adorno na sztukę R. Wagnera (s. 111-113) oraz opinii Toma Shippeya związanych z J. R. R. Tolkienem (s. 127-128). Nie uważam tej metody za błąd, sugerowałabym jednak mniej bezkrytyczne podejście do referowanych poglądów: warto je odautorsko skomentować, a także częściej różnicować zamiast opierać się na sądach jednego wybranego eksperta. Dobrze byłoby to zrobić również po to, by poszerzyć badany obszar i pogłębić go od strony akademickiej, obejrzeć dany problem z różnych stron i dać czytelnikom wskazówki co do tego, do jakich jeszcze innych opracowań naukowych warto sięgnąć (m. in. do artykułu G. St. Clair, *An Overview Of the Northern Influences on Tolkien's Works*, „Mythlore: A Journal of J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis, Charles Williams, and Mythopoeic Literature” 1996, vol. 21, nr 2, article 13, s. 63-67; zob. też R. Crossley, *Epic Ambitions in Modern Times: From Paradise Lost to the New Millennium*, Anthem Press, 2022; H. Arvidsson, *The Ring 'An Essay on Tolkien's Mythology*, “Mallorn: The Journal of the Tolkien Society” 2002, nr 40, s. 45–52.).

Ciekawie śledzi Doktorantka powiązania badanej literatury z operą. To wątek wart naukowej refleksji, ponieważ opera jako gatunek jest wielowymiarowa. Warto go jednak wzmocnić poprzez refleksje teoretyczne oraz podkreślenie, że opera gatunkowo różni się od literatury i jakkolwiek motywy mogą się powtarzać (i często się tak dzieje), to sposób ich realizacji w dziele literackim i w dziele operowym jest odmienny. Inna jest też metodologia badania literatury i dzieła operowego. Cenne mogą się okazać również refleksje dotyczące libretta operowego i sposobu, w jaki adaptuje, przerabia i reinterpretuje ono utwór wyjściowy (zob. np. artykuł Jakuba Walczaka *Libretto jako (u)twór. Zagadnienia genologiczne i metodologiczne – zarys problematyki*, „Przestrzenie Teorii” 2024, (22), s. 89–100; por. Też tom zbiorowy „*Natchnienia poety i muzyka żenić się z sobą powinny...*”. *Studia i szkice o libretcie*, pod red. E. Nowickiej i A. Borkowskiej-Rychlewskiej, Poznań 2013). W tym kontekście można posłużyć się badaniami i pracami Iwony Puchalskiej czy refleksjami w tomie *Od literatury do opery i z powrotem. Studia nad estetyką teatru operowego* (pod red. R. Goliańska i P. Urbańskiego; Toruń 2010).

Konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska mgr Kornelii Lasoty *Myths, Gods and Saga Structure: On Heroism and Tradition in the Old-Norse Sagas* stanowi poprawne i oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Tym samym spełnia – w myśl obowiązujących przepisów – wymagania, stawiane rozprawom doktorskim. Stawiam wniosek o przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie mgr Kornelii Lasoty do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

